

UVODNIK

ALI JE POTREBNO PREMISLITI ANTIRASISTIČNE PERSPEKTIVE ZA IZOBRAŽEVANJE?

Uvodniki v *Andragoških spoznanjih* so običajno namenjeni temu, da bralko in bralca vpeljejo v tematike, ki jih obravnava aktualna številka, tokratni pa bo nekoliko drugačen. Želimo namreč pogledati, kaj se skriva za etnocentrizmom, ki vznikna v Sloveniji in Evropi ter nas zadeva kot posameznike in družbo, vse bolj pa tudi kot pedagoge in andragoge.

Ob aktualni begunski krizi, ki se v evropskem prostoru, še zlasti pa na tako imenovani balkanski poti vse od lanskega septembra zastruje in pogloblja, smo soočeni z vrsto premislekov in izzivov, ki se širokega polja družboslovja in humanistike ne dotikajo zgolj slučajno in le na splošno, temveč zelo konkretno in specifično, če ne v samem temelju njenega obstoja. Znotraj vsake discipline se namreč odpira cel spekter še nezastavljenih vprašanj (ali vsaj nezadovoljivo odgovorjenih), ki kličejo po kolektivni, interdisciplinarni, znanstveni in strokovni razpravi, pa tudi po širši družbeni refleksiji in nedvomno tudi k ukrepanju. Da je tudi pred pedagogiko in andragogiko še veliko nedokončanega dela, je pokazal februarški odziv Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije, Oddelka za pedagogiko in andragogiko na Filozofski fakulteti ter Slovenskega društva pedagogov, ki so opozorili na vlogo pedagoških delavcev ob poskusu nastanitve šestih begunskih otrok v kranjski dijaški dom. Kakšni so vloga, poslanstvo in perspektiva za pedagogiko in andragogiko v primežu aktualnega rasističnega diskurza in diskriminatorne politike do begunk in beguncev, ki se generira na ravni politike EU kot tudi v partikularnih nacionalnih politikah, je poskušala odgovoriti že tematska številka o medkulturnosti v izobraževanju odraslih v *Andragoških spoznanjih* septembra 2015. Zagotovo pa je pred nami še veliko dela, ki se ga bomo morali lotiti, kot tudi premislekov o antirasistični perspektivi za pedagoško in andragoško delovanje.

Balibar (2004a) prepoznava nerešen politični problem Evrope in njeno šibkost v evropskih rasnih razmerjih. Ta so se, trdi avtor, jasno izrazila že na jugoslovanskem prizorišču. Vojna na Balkanu je bila projekcija evropskih konfrontacij in konfliktov, ki izhajajo iz zgodovinske zbirke kulturnih, religioznih in genealoških identifikacijskih referenc. Vsa poznejša vojaška (ne)posredovanja na Bližnjem vzhodu in po drugih delih sveta so Balibarjevo tezo o šibkosti, nedoločenosti in rasističnosti Evrope le še utrdila. Sodobni rasizem, ki smo mu priča v begunski krizi, pa tudi ob preostalih globalnih žariščih

konfliktov, nasilja, zlorab, pobojev in drugih grozodejstev, vsaj na prvi pogled ne predpostavlja več superiornosti nekaterih skupin ali ljudstev v razmerju do drugih – čeprav se nam ta evolucionistična retorika s konca 19. stoletja vseskozi vrača, pa je z njo vendarle opravil že antropološki kulturalizem – ampak se, prav s sidranjem na argumente antirasizma, osredotoča »‘zgolj‘ na škodljivost odpravljanja meja, nekompatibilnost življenjskih stilov in tradicij« (Balibar, 2004b, str. 119); na kratko, priča smo *diferencialističnemu rasizmu*, to je rasizmu, ki temelji na poudarjanju nepremagljivosti kulturnih razlik. Te kulturne razlike pa se predvsem v zadnjih dveh desetletjih neoliberalnega novoreka osredinjajo na znanje, vednost, kompetence, sposobnosti, pa nadalje na inovativnost, produktivnost, fleksibilnost in podobno. Aktualna begunska kriza zarisuje jasne mehanizme razločevanja, to je rasizma na podlagi socialnega in kulturnega kapitala begunk in beguncev, še pogosteje pa na podlagi poudarjanja pomena njihovih znanj, kompetenc za konkurenčnost držav »gostiteljic« na globalnem trgu (človeški kapital) in seveda tudi za demografske korekcije.

Naj se je antropološki kulturalizem še tako trudil priskrbeti »humanističnemu in kozmopolitskemu antirasizmu povojnega obdobja večino njegovih argumentov« (prav tam), sodobni »abstraktni« antirasizmi, ki jih sicer generirajo različne skupnosti (tako iz dominantnih kot dominiranih razredov), racionalizirajo pa zlasti intelektualci, niso sposobni zapopasti »psiholoških in socioloških zakonov migracijskih tokov« (Balibar, 2004b, str. 120). Zato se nam dogajajo preventivni policijski ukrepi ali izredna stanja, ki, kot je Agamben (2004) potegnil analogijo z nacistično Nemčijo, (ponovno!) omogočajo legalen suspenz nekaterih temeljnih človekovih pravic, kar prej ko slej preraste v normo oziroma pravilo. To je nova stopnja begunske krize v Sloveniji: rezalne žice in vojno pripravljeno na južni meji bodo zamenjala taborišča po načelu Velikega otoka pri Postojni – nove zaprte enklave za begunce, kjer se, skrito pred pogledom javnosti, nadaljuje razčlovečenje žrtev.

Begunska kriza in z njo na novo porajajoči se diferencialistični rasizem, ki smo mu priča tako pri institucionalnih ukrepih, v političnem odzivu kot tudi javnem diskurzu, niti za Slovenijo niti za Evropo nista nova. Na domačem terenu imamo dolgoživo prakso institucionalnega rasizma v najbolj surovi obliki izključitve oziroma zavrnitve, ki ga še nismo presegli. Nezakoniti izbris 25.671 prebivalk in prebivalcev Republike Slovenije iz registra stalnega prebivalstva, ki so ga slovenske oblasti izvedle 26. februarja 1992, se je dve desetletji dogajal skorajda nevidno, v popolni osami izbrisanih in njihovih podpornikov, brez jasnega odziva akademske skupnosti ter institucij, pristojnih za varovanje človekovih pravic. Tudi ko je sodba Evropskega sodišča za človekove pravice Republiki Sloveniji naložila odpravo in popravo krivic ter dostojno poplačilo odškodnin, se v Sloveniji ni zgodil nikakršen postopek denacifikacije. Četudi so bile človekove pravice kršene odstotku populacije in četudi so nekatere žrtve izbrisa medtem že umrle, nekatere doma, druge pa na vojnih območjih držav nekdanje Jugoslavije, kamor so bile prisilno izgnane, ali pa v zaprtih institucijah različnih tipov migrantskih domov oziroma totalnih institucij, so bili izbrisani ves ta čas deležni zgolj solidarnosti različnih družbenopolitičnih iniciativ,

gibanj in posameznikov. Rezultat denacifikacije, za kar se je zadnja leta svojega življenja boril tudi leta 2014 preminuli prvi borec izbrisanih Aleksandar Torodović, bi morala biti zakonska prepoved zaničanja grozodejstev izbrisa in kaznovanje odgovornih. Ker se različne skupnosti (politična, akademska in tako dalje) niso bile pripravljene soočiti s svojim lastnim rasizmom in institucionaliziranim rasizmom državnih aparatov, ne takrat in ne danes, je težko pričakovati, da bi se ob grozodejstvih, ki smo jim priča na balkanski poti beguncev, znale primerno povezati in se upreti nepravilnostim, samoumevnostim, diskriminaciji, arbitrarnosti, nasilju, se samoorganizirati za solidarnost z begunskimi in begunci ter za njihovo človeka dostojno obravnavo.

Upošteva vse to, ni težko pojasniti, zakaj se nam vračajo rasizmi tudi pri vprašanju drugih marginaliziranih skupin, pri manjšinskih skupnostih, ranljivih skupinah in zatiranih. Vsemu temu navkljub v Sloveniji velja splošno sprejeto načelo, da nimamo rasističnih skupnosti, da so sovražni ekscesi posamični, neorganizirani, da jih vodijo predsodki in stereotipi neukih, nerazgledanih posameznikov, včasih tudi politične stranke ali sovražne organizacije. A Balibar nas opozarja, da še tako spontano izražanje rasizma nehote proizvaja rasistične skupnosti kot tudi skupnosti, ki so žrtve rasizma (v tem primeru begunci). Kombinacija praks, diskurzov in reprezentacij ustvarja rasistične skupnosti, ki pa jih ne more odpraviti nič drugega kot njihova lastna dekompozicija – ali, kot pravi Balibar (2004b, str. 116), »za uničenje rasističnega kompleksa ne zadostuje le upor žrtve, ampak je potrebna tudi preobrazba samih rasistov«. Spontani protesti v nekaterih mestih (kot denimo v Šenčurju, Kranju, Logatcu, na Vrhniki, v Lenartu, Ljubljani in drugje) proti začasni nastanitvi beguncev ali celo otrok v njihovem lokalnem okolju, so poželi odobravanje in podporo po vsej Sloveniji; na srečo tudi prenekatero kritično odzive in pozive k strpnosti in solidarnosti. A kdo je poklican, da preobraža rasiste in rasistične skupnosti, ki spontano vznikajo v polju biopolitične realnosti? Katere institucije permanentno skrbijo za to, da se rasizem ne bi reproduciral in da bi ga, če se že vzpostavlja, identificirali, delegitimirali, ustavljali, dekompostirali na smetišče zgodovine? Izobraževanje je v tem pogledu le eden od sistemov, ki ima odločilno antirasistično vlogo za različne skupnosti in tudi za družbo, a posameznika, ki ga je že osiromašilo spektakelsko razmišljanje, bi rekel Debord (1999, str. 167), bo to zaznamovalo bolj kot vsi drugi elementi njegovega izobraževanja, saj se bo že uvodoma umestil v služenje obstoječi ureditvi in sledil govoricni spektakla, saj mu je ta edina znana: govorica, v kateri so ga naučili govoriti.

V popolni odsotnosti načela solidarnosti znotraj posameznih držav Evropske unije in med državami, ob izigravanju pogodb mednarodnega prava ter ob srhljivi odsotnosti širše kolektivne družbene solidarnosti z ljudmi, ki bežijo z vojnih območij, moramo delavke in delavci v družboslovju in humanistiki na novo premisliti mehanizme, ki so nas pripeljali do rasizma v 21. stoletju, utemeljenega na očitnem poudarjanju nepremagljivosti prehajanja kulturnih razlik, vse bolj pa tudi na človeškem, socialnem in kulturnem kapitalu posameznika, skupin in skupnosti, ki so v migraciji. Poiskati moramo pristope za razkrajanje organiziranega sovraštva, ukrepati proti sovražnemu govoru, preganjati in izganjati samoumevne rasistične perspektive, vpisane v sam soobstoj evropske integracije. Medtem

pa, vsaj kratkoročno, izbojevati možnost, da se pripusti osnovna človeška solidarnost, da se do beguncev in drugih žrtev vojne in nasilja sploh lahko izrazi sočutje, empatija. Kot akademske delavke in delavci na področju izobraževanja smo dolžni tudi dosledno identificirati in verodostojno poimenovati sodobne oblike diskriminacije, razkrivati njihove mehanizme in ustvarjati antirasistične strategije boja. Prepoznavanje nevarnosti, da bomo tudi sami prignani na rob možnosti svobodnega življenja znotraj lastne skupnosti, naj bo motivacija, da zase in za svoje otroke zgradimo družbo, ki se bo znala upreti rasizmu, nasilju in izključevanju.

Marta Gregorčič

LITERATURA

- Agamben, G. (2004). *Homo sacer: suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana: Študentska založba.
- Balibar, É. (2004a). *We, the People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Balibar, É. (2004b). Ali obstaja »neorasizem«? *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 32(217/218), 115–125.
- Debord, G. (1999). *Družba spektakla. Komentarji k Družbi spektakla. Panegirik: prvi del*. Ljubljana: Študentska založba.